

Het verzamelen en clusteren van wespensdiefwaarnemingen *Pernis apivorus*

Willem van Manen

Door vanuit boomtoppen in juli en augustus systematisch waarnemingen van Wespensdiefen te verrichten, is het mogelijk gebleken territoria te onderscheiden en nesten te vinden. Belangrijke voorwaarden zijn: intekenen van waarnemingen op kaarten, bedacht zijn op uitsluitende waarnemingen en individuele herkenning van individuen aan de hand van verenkleed en ruistadia. Vermoedelijk is deze methode geschikt om onderscheid te maken tussen succesvolle en niet-succesvolle paren.

In 1986 vond ik in Boswachterij Dwingeloo na twee keer twee uur spieden vanuit een boomtop nagenoeg zonder moeite het nest van een Wespensdief met twee jongen. Met dezelfde luttel moeite werden in dat jaar acht andere nesten, waarvan zeven met jongen, gevonden in andere Drentse boswachterijen. De indruk begon post te vatten dat het vinden van een wespensdiefnest, op een enkele uitzondering na, een peuleschil was, mits men bereid was om gewapend met verrekijker een paar uur in een boomtop door te brengen (van Manen & Nijmeijer 1989). Vanaf 1987 begon het tobben. Het vaststellen van territoria bleef een sinecure maar nesten vinden, ho maar.

In 1991 inventariseerde ik Boswachterij Dwingeloo als medewerker van SOVON in opdracht van Staatsbosbeheer op broedvogels. Het in 1986 gevonden wespensdiefnest (dat ook in 1988 t/m 1990 werd bezet) bleek in 1991 wederom in gebruik door een Wespensdief. Op 30 juni bevatte het twee eieren, op 25 juli twee jongen. Door Bert Dijkstra werd op 21 juni in de zuidelijke hoek van de boswachterij een laag cirkelende Wespensdief waargenomen. Door Albert Henckel en Hans Pietersma werden in de westhoek meermalen exemplaren gezien. Hoorden deze vogels bij het paar uit het centrum van de boswachterij (waar het nest zat)? Op twee augustus werd de eerste uitkijkboom beklommen om een antwoord te krijgen op deze vraag en in de hoop andere nesten te vinden.

Gebied

Boswachterij Dwingeloo is een 1400 ha grote stuifzandbebossing die in het westen naadloos overgaat in een bosgedeelte van Natuurmonumenten. Plaatselijk is het terrein geaccidenteerd met hoogteverschillen tot 5 meter.

Bos beslaat het merendeel van de oppervlakte. Grote delen bestaan uit grove den, aan geplant rond 1920. Langs de noordrand en in de zuidoosthoek domineren lariks en fijnspar van dezelfde leeftijd. Zomereik, beuk en douglas komen in kleine opstanden verspreid over de boswachterij voor. Jong bos is te vinden in het noordoostelijke en zuidoostelijke deel van de boswachterij.

In het noorden, het zuidoosten en in het centrale deel van Boswachterij Dwingeloo liggen een aantal venetjes en heideveldjes.

Werkwijze

De meeste tijd werd besteed aan het registreren van vliegbewegingen van Wespddieven vanuit boomtoppen. In totaal werd hierbij 24 uur en 20 minuten doorgebracht in boomtoppen. De afstand tot waarop Wespddieven met grote kans konden worden ontdekt, werd proefondervindelijk gesteld op 1.5 km. In figuur 1 wordt er daarbij vanuitgegaan dat in een gebied van 90 graden rond de kijkrichting weinig Wespddieven worden gemist. Dat hierbij niet de hele boswachterij werd gedekt, is waarschijnlijk geen punt. Wespddieven zitten immers niet stil en elk beest dat zich een kilometer van zijn nest zou wagen, zou vanaf één van de uitkijpunten kunnen worden onderschept. Vliegroutes werden genoteerd op een 1:25.000-kaart. Daarbij werd aandacht besteed aan vlieggedrag, het dragen van prooi en aan het verenkleed om individuen te onderscheiden. Bij het interpreteren van vlieggedrag werd uitgegaan van voorkennis. Deze werd opgedaan tijdens talloze uren van wespddiefobservatie, gevolgd door langdurig vruchteloos zoeken en in een enkel geval door een nestvondst. Discussies met- en ervaringen van andere terzakekundigen deden hierbij een niet onbelangrijke duit in het zakje.

Vlieggedrag kan worden onderscheiden in:

- (kort) opcirkelen, waarna de vogel in een rechte lijn afzakt en in het bos verdwijnt. Meestal is hierbij sprake van het brengen van voedsel naar het nest. Bij grote afstanden wisselen opcirkelen en afzakken elkaar af.
- (langdurig) opcirkelen, gevolgd door besluiteloos afzakken, waarbij in het algemeen van richting wordt veranderd. Dit gedrag wordt vaak gezien wanneer een Wespddief op voedseltocht is.
- opcirkelen, waarna een lange rondvlucht op grote hoogte wordt uitgevoerd. Niet zelden gebeurt dit paarsgewijs en verliest men de vogels uit het oog. De functie van dit soort vluchten is niet duidelijk.
- kort opcirkelen en na een aarzelende korte vlucht op een andere plaats het bos induiken. Vermoedelijk ving de vogel bot op de ene plaats en probeert zijn geluk nu op een andere stek.
- kort opcirkelen en op dezelfde plaats het bos weer induiken. Vaak zit hier een nest (in de buurt).

In al deze gevallen, maar frequenter wanneer een grotere afstand wordt afgelegd en op grotere hoogte wordt gevlogen, kan er worden gevlinderd (het boven het lichaam vibreren van de vleugels).

Wanneer een Wespddief een prooi bij zich heeft, is hij op weg naar een nest met jongen. Kleine prooien zijn slecht zichtbaar omdat ze vlak onder de staart in de poten worden gedragen.

Getracht werd het verenkleed van elke waargenomen Wespddief zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven aan de hand van kleur, tekening (tijgering op de borst en onder-vleugeldekkveren) en/of rui in vleugels en staart.

Naar aanleiding van de waarnemingen vanuit boomtoppen werden geschikte bospercelen doorzocht. Gelet werd hierbij op veertjes, schillen van wespenesten of wesperaten en uiteraard op nesten.

Resultaten

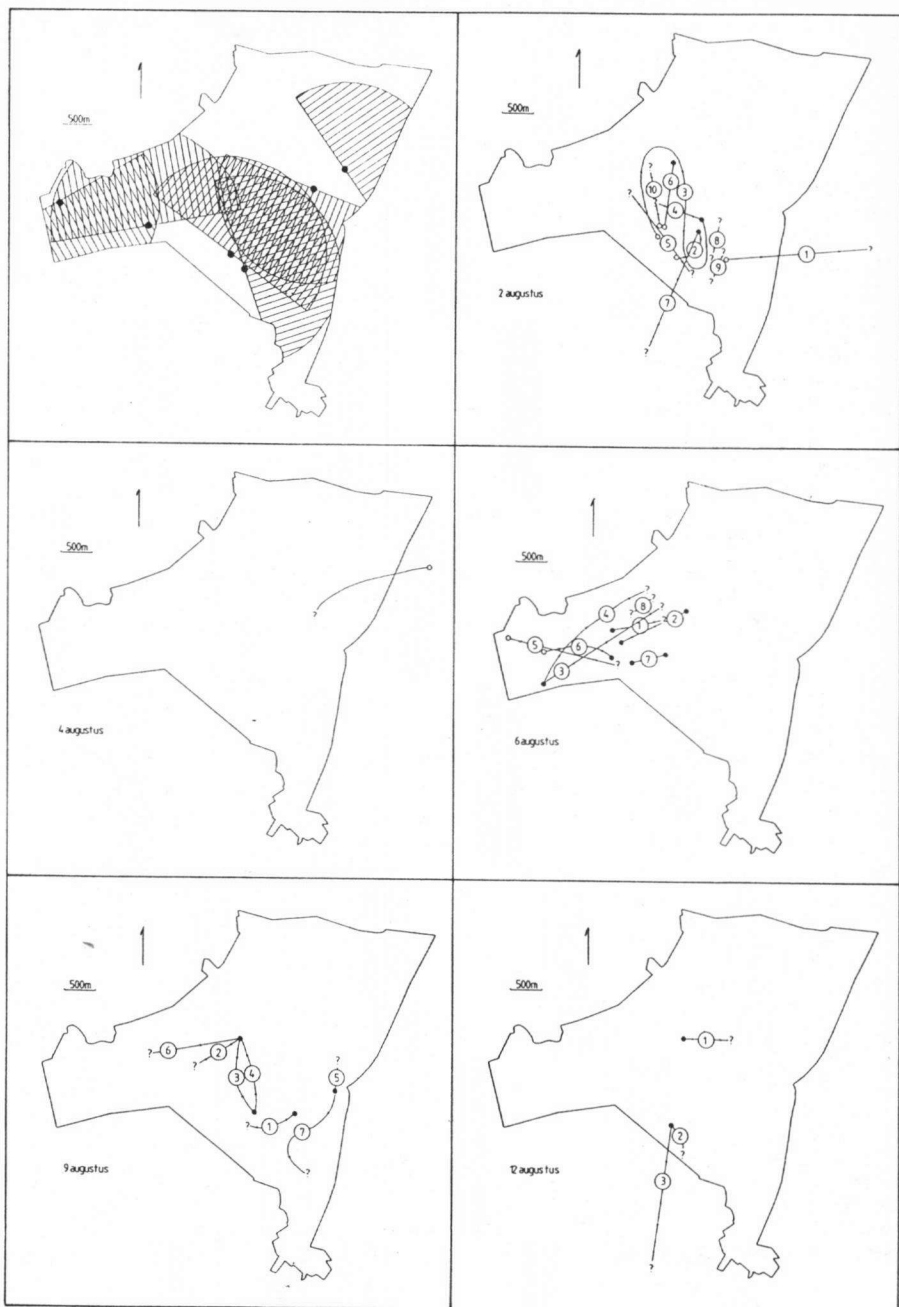
Twee augustus (fig. 1)

Het is onbewolkt, circa 20 graden, er waait een zwakke noordwestenwind en de ochtendnevel is verworpen tot een hardnekkige heiligheid. Om 9.30 u bestijg ik een douglas. In de top moet enig breekwerk worden verricht. De bovenste takken waarop gezeten kan worden (diameter >3 cm), worden halverwege afgebroken. Met de afgebroken delen wordt een soort van nest tegen de stam gebouwd. Alle takken boven het nest zijn eenzelfde lot beschoren, waardoor een comfortabele zitplaats ontstaat. Nadat hierop is plaatsgenomen, met de benen aan weerszijden van de stam, wordt de onttakelde top op ooghoogte afgekap met een zakmes. Straks vormt dit een statief voor de kijker bij het langdurig volgen van Wespddieven. Het wegnemen van de top geeft bovendien een onbelemmerd uitzicht en vermindert het bewegen van de boom onder invloed van wind. Om 9.45 u ben ik geïnstalleerd en is het wachten op de Wespddieven.

- 10.10 u (1) Eén exemplaar, geen rui of prooi zichtbaar, cirkelt hoog op en zakt af naar het oosten, vermoedelijk richting de bossen ten oosten van Spier.
- 10.25 u (2) Na enig tumult van Zwarte Mezen vliegt beneden mij vandaan een adult mannetje Wespddief weg, vrij donker, matig getijgerd, een deel van linkerhandpen 6-7 missend (of enige tijd geleden geruid) en zonder prooi. Na een paar bochten duikt de vogel een paar vakken verderop het bos in.
- 10.30 u (3) Achter mij ontdek ik twee exemplaren, laag cirkelend. Het vrij flets gekleurde adulte mannetje gaat vergezeld van een vrij donker adult vrouwtje, beide vogels ruien niet. Na een enorme rondvlucht, waarbij ik ze nauwelijks kan volgen vanwege de grote afstand, duiken beide Wespddieven in een vak niet ver bij mij vandaan.
- 11.05 u (4) Waarschijnlijk dezelfde vogels cirkelen kort op, zakken af en verdwijnen achter het vak waaruit ze opstegen.
- 11.55 u (5) Ineens hoor ik een ver verwijderd flied-geroep van een Wespddief. Het lijkt van boven te komen en na enig turen ontdek ik recht boven mij op grote hoogte twee Wespddieven. Kleedkenmerken zijn op deze hoogte niet zichtbaar, de vogels zakken af in noordwestelijke richting.
- 12.25 u (6) Achter mij ontdek ik een laag cirkelende Wespddief. Aan het kleed, een vrouwtje met opvallend donkere arm en lichte stuit, herken ik dit exemplaar als het vrouwtje van het paar met het reeds bekende nest in het centrum van de boswachterij. Nadat ze hoogte heeft gewonnen, zakt ze in een rechte lijn af naar het nest, onderwijl één keer vlinderend.
- 12.35 u (7) De vogel die ik om 10.25 u het bos in zag duiken, cirkelt nu van dezelfde plaats op. Hij heeft een duidelijk zichtbare raat in de poten. Na wat geschermtsel met een lastige Buizerd wint hij snel hoogte en verdwijnt in zuidelijke richting, ver buiten de boswachterijgrenzen.

Figuur 1. (volgende pagina) Locatie van uitkijkposten en hun geschatte bereik in Boswachterij Dwingeloo (linksboven) en waarnemingen van Wespddieven op verschillende data in augustus 1991. De nummers verwijzen naar de tekst.

Location of look-outs and their estimated field of survey in the forestry of Dwingeloo (upper left) and observations of Honey Buzzards on several days in August 1991. Numerals refer to the text.

- 12.50 u (8) Op grote hoogte ontdek ik een cirkelend paar. Eén van de vogels vlindert respectievelijk 2, 2 en 1 keer en vliegt daarbij een eind naar het noorden waarna hij terugkeert naar zijn partner. Nu pas zie ik hoe er boven dit paar, een tweede paar bezig is af te zakken in noordwestelijke richting. Het resultaat van een poging om beide paren te volgen is dat ik beide in geen tijd kwijt ben geraakt.
- 13.10 u (9) Een mannetje zonder rui vlindert zes keer. Als ik even ben gaan verzitten, kan ik hem niet meer terugvinden.
- 13.15 u (10) Achter mij cirkelt een exemplaar omhoog en zakt af in noordwestelijke richting. Kleedkenmerken heb ik niet waargenomen, ook niet of de vogel prooi droeg.
- 13.25 u Ik houd het voor gezien en stram van het zitten verlaat ik mijn hoge zitplaats.

Op de plaatsen waar ik wespddieven zonder prooi zag opstijgen (1) en (4) en waar ik ze een vak in zag duiken (3) zoek ik vruchteloos naar een nest. Zelfs geen veertje bevestigt de aanwezigheid van Wespddieven. De waarnemingen van deze dag wijzen echter op drie territoria in de boswachterij en op één erbuiten.

Vier augustus

Het is licht bewolkt, heïg, 20 graden en er waait een nauwelijks waameembare zuidoostenwind als ik de boom bereik waarin ik wens plaats te nemen. Het betreft een hoge douglas aan de rand van een perceel van waaruit ik de hele noordoostelijke punt van de boswachterij kan overzien. Om 9.30 u heb ik mijn zitplaats gecreëerd. Vaag onderscheid ik in het noordoosten de grijze contouren van de Domo-melkfabriek (op 5.6 km), de zendmast bij Hoogersmilde (op 10 km) gaat schuil achter nevel.

- 11.25 u De eerste Wespddief, een lichtbruin getijgerd vrouwtje (naar ik denk). De rechter staartpennen 1 en 2 zijn pas geruid, evenals de pennen 2, 3 en 7 van de rechterhand en pen 2 in de linkerhand, een goed herkenbaar exemplaar. Ze komt aanzakken vanuit het zuidzuidwesten en cirkelt achter mij samen met een Buizerd omhoog. Op grote hoogte wordt ze lastiggevalen door een sperwermannetje, waarna ze afzakt naar het noordoosten en daar het bos induikt.

Twee uur en tien minuten blijf ik wachten op haar terugkeer, naar ik hoop met voedsel. Tevergeefs, teleurgesteld verlaat ik mijn boom. Voor de zekerheid loop ik het vak door aan de rand waarvan ik heb gezeten. Dit vanwege een ervaring in Boswachterij Gieten vorig jaar. Daar bracht ik meerdere uren door in een douglas, naar later bleek op 30 meter afstand van een wespddiefnest.

Zes augustus

Het is 9.30 u als ik, ditmaal in de westelijke hoek van de boswachterij, wederom in de top van een douglas zit. Douglassparren zijn in de regel hoger dan andere boomsoorten van dezelfde leeftijd en hebben in het algemeen (in tegenstelling tot andere boomsoorten) sterke takkenkransen in de top, die een goede zitpost vormen. Anders dan bij fijnspar en sitkaspar zijn de naalden afgeplat en prikken niet. Het is half bewolkt, 20 graden en er waait een zwakke tot matige zuidwestenwind.

- 10.00 u (1) Een Wespddief, een donker exemplaar, komt laag vanuit het oosten aanglijden en duikt twee vakken bij mij vandaan in het bos.

- 10.45 u (2) Bij toeval ontdek ik dezelfde vogel, die nu vlak boven de lager gelegen kruinen van grove dennen bijna wegvalt tegen de achtergrond. De Wespendifie cirkelt heel even boven de horizon uit waardoor ik zie dat de vogel prooi bij zich heeft. In een rechte lijn vliegt ze naar het reeds bekende nest, het moet het vrouwtje zijn geweest.
- 11.00 u (3) Hetzelfde vrouwtje komt laag aangecirkeld vanuit de omgeving van het nest, ze mist pen 2 uit de rechter staarthelft. Na lang weifelen landt ze in de zuidwestelijke punt van de boswachterij.
- 11.25 u (4) Wederom hetzelfde beest cirkelt op van de plek waar ze in het bos verdween, hoogte winnend vliegt ze naar het noordoosten. Een prooi is niet zichtbaar. Boven de omgeving van het nest blijft ze langdurig cirkelen en na enige tijd verlies ik haar uit het oog.
- 12.15 u (5) Vanuit het oostzuidoosten komt op grote hoogte een Wespendifie aangezakt. De vogel zet zijn glijvlucht voort en landt in de westelijke punt van de boswachterij. Kleedkenmerken heb ik niet kunnen onderscheiden.
- 13.00 u (6) Niet ver bij mij vandaan komt een zwaar getijgerd mannetje omhoog. Hij ruit niet en draagt geen prooi. Na laag rondcirkelen landt hij in het vak voor mij.
- 13.15 u (7) Hetzelfde exemplaar komt een vak verderop weer omhoog en herhaalt het tafereel, hij landt een vak verder zonder prooi.
- 14.30 u (8) Twee Wespendifieën cirkelen hoog boven het centrum van de boswachterij. Even later ben ik ze kwijt.

Om 15.00 u verlaat ik mijn boom. Redenen om bepaalde percelen bos te doorzoeken heb ik vandaag niet opgedaan. De plaats waar de afzakkende Wespendifie (5) het bos indook, weet ik niet nauwkeurig genoeg. Bovendien is het bos ter plaatse erg onoverzichtelijk en zijn er legio potentiële nestplaatsen voor een Wespendifie.

Zeven augustus

Het is half bewolkt, er waait een zwakke westnoordwestenwind en het is ongeveer 20 graden. Om 9.45 u zit ik bovenin een douglas in de westelijke punt van Boswachterij Dwingeloo om erachter te komen wat de afzakkende Wespendifie in zijn schild voerde die ik op 6 augustus (5) waarnam. Betrof het een voedselvlucht, dan moet ik van hiernu een nest kunnen vinden.

Enkele Buiszeds en een bedelende jonge Sperwer zijn het enige resultaat als ik om 12.50 u de boom verlaat. Geen Wespendifieën in deze hoek dus.

Negen augustus

Het is nu duidelijk dat zich zowel in de westelijke als in de noordoostelijke uitloper van de boswachterij geen wespendifieterritoria bevinden. In het centrum van de boswachterij is het nest reeds bekend en voor de noordelijke punt heb ik geen enkele aanwijzing voor een territorium opgedaan, dus zorg ik dat ik vandaag de zuidoostelijke hoek goed 'kan overzien. Hier zitten twee paren waarvan de nestplaatsen onbekend zijn.

Het is half bewolkt, er waait een zwakke tot matige zuidwestenwind en de temperatuur bedraagt 20 graden. Om 9.30 zit ik klaar voor de eerste Wespendifie. Onder mij zijn een vader en dochter Amerikaanse bosbessen aan het verzamelen. Een zo nu en dan alarmerende Zwartkop verradt hun positie. In enkele uren tijd hebben ze tot mijn verbazing twee emmertjes vol. Als ze tijdens hun aftocht onder mijn boom doorlopen zie ik het al. Door de dauwblauwe kleur van rijpe bessen schemert verdacht veel bordeauxrood en steeltjes.

- 10.05 u (1) In de verte cirkelt een Wespendif zonder zichtbare rui op. Op grote hoogte drijft de vogel af naar het westen.
- 10.30 u (2) Vanuit het zuidwesten komt een exemplaar aangezakt en landt op de plaats van het reeds bekende nest. Vermoedelijk had de vogel prooi bij zich hoewel dit niet zichtbaar was.
- 10.35 u (3) Op dezelfde plaats cirkelt een vogel zonder prooi op en landt drie vakken verderop.
- 11.30 u (4) Vermoedelijk dezelfde vogel vliegt laag over de boomtoppen, zonder te cirkelen naar het nest terug. Alweer is de prooi die met grote zekerheid wordt gedragen niet zichtbaar.
- 11.45 u (5) Aan mijn andere zijde ontdek ik een laag cirkelende Wespendif die vrijwel onmiddellijk het bos induikt.
- 12.15 u (6) Bij het bekende nest stijgt een niet te donkere Wespendif op, het moet het mannetje zijn, het vrouwtje is donkerder. Schermutselend met een Buizerd wint de vogel snel hoogte en zakt af naar het westen.
- 12.30 u (7) Waarschijnlijk hetzelfde beest als daarstraks (5) cirkelt zonder prooi op. De vogel mist in de linkerhand pen 1 of 2 en verdwijnt met veel bochten op grote hoogte uit het zicht.

Om 12.45 u klim ik naar beneden. Ik doe een vertwijfelde poging tot het vinden van een nest op de plaats waar ik de eerste Wespendif vanochtend zag opcirkelen (1) en op de plek waar ik om 11.45 u een vogel het bos in zag duiken (5), die later van dezelfde plek zonder prooi opsteeg (7). Hoewel ik geen nest vind, jaag ik bij de laatstdoorzochte vakken een Wespendif op van een heideveldje tussen het bos. Na enig zoeken vind ik een vers uitgegraven wespennest.

Twaalf augustus

Ik gun mezelf en de Wespendifen nog een laatste kans en kies een boom uit van waaruit ik de zuidoostelijke hoek kan overzien, ditmaal van de andere kant en in de buurt van de boom waarin ik op 2 augustus uitkeek. Het is half bewolkt, er waait een matige zuidwestenwind en het is 18 graden. Om 9.45 u ben ik geïnstalleerd.

- 11.45 u (1) Vanuit het oosten glijdt een Wespendif in de buurt van het bekende nest het bos in.
- 12.10 u (2) Schuin boven mij cirkelt ineens een Wespendif die ik herken als een mannetje dat ik op 2 augustus prooi zag halen (2 en 7). Hij mist een deel van linkerhandpen 6 of 7. Na wat hoogte te hebben gewonnen, vlandert de vogel twee keer waarna hij met een steile duik landt in het topje van een fijnspar aan de rand van een vak jonge fijnsparren naast mij. Vijf minuten blijft hij daar zitten, dan verdwijnt hij naar beneden.
- 12.20 u (3) Dezelfde vogel is weer opgestegen, met een prooi in zijn poten. Gezien de sprieterige uitsteeksels denk ik dat het een kikker is. Beurtelings opcirkelend en afglijdend verdwijnt hij in zuidelijke richting. Na ongeveer 3 km zie ik hem niet meer. Het zou kunnen dat hij in het kleine bos dat zich daar bevindt, is geland.

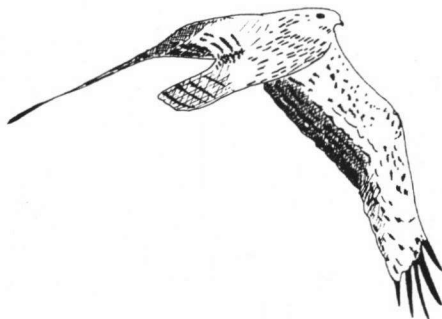
Om 13.00 u verlaat ik de boom. Zonder een aanwijzing heeft het geen zin om in de boswachterij nog verder naar nesten te zoeken. Daarom verleg ik mijn aandacht naar het nest dat zich ten zuiden van de boswachterij moet bevinden. De twee voedselvluchten

leveren een duidelijke aanwijzing en de hoeveelheid bos in die richting is niet groot, hooguit honderdvijftig hectare, verspreid over drie bosjes. Het eerste bosje ligt op 3 km afstand van waar de vogel zijn voedsel haalde en ik besluit om het eerst hier te proberen. Het is 14.00 u als ik bovenin een douglas zit, middenin het bosje (30 ha) dat verder voornamelijk uit grove den bestaat.

14.15 u Door mijn kijker zie ik hoe uit een ander bos, 1.5 km zuidelijker een grote roofvogel opstijgt. Hij wordt lastiggevalen door wat lijkt op een Sperwer. Hij wint hoogte en met een grote boog komt hij langzaam naderbij gecirkeld. Ter hoogte van waar ik zit begint de Wespendif, want dat is het, af te zakken in de richting van Boswachterij Dwingeloo. Al snel is hij in de verte verdwenen, maar ik weet genoeg.

Het bos waaruit de Wespendif opsteeg, naar ik aanneem om opnieuw voedsel te halen, heeft een oppervlakte van ongeveer 70 ha. Na een korte verkenning blijkt dat het voornamelijk uit vakken jonge grove den bestaat, afgezoomd door oudere lariksen. Hier en daar staat een breder perceel lariks. Ook zijn er een smal en een breed vak douglas van ongeveer 30 jaar oud. In het brede vak verwacht ik het nest, maar vind het niet. In het laatste hoekje dat ik doorzoek van het smalle vak vind ik het nest om 15.35 u. Poep druipt tussen de buitenste takken van het nest door. Eronder liggen een paar poepjes en een stukje wespenraat. Bij kloppen op de stam vliegt het vrouwtje af, landt even op een tak in de buurt van het nest en vliegt dan verder tussen de bomen door.

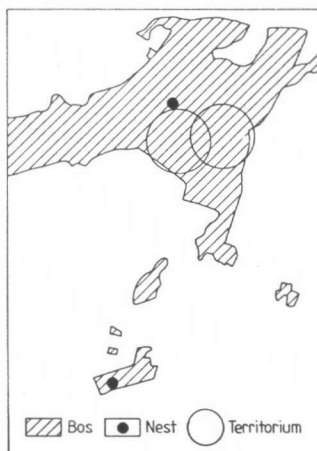
Op 13 augustus bleek dit nest 1 jong en een niet-uitgekomen ei te bevatten. Het afvliegende vrouwtje was een adult bruin getijgerd exemplaar en miste rechterhandpen 1.

Interpretatie

Het resultaat van zes dagen op de uitkijk is een wirwar van waarnemingen. Met behulp van uitsluitende waarnemingen, gedrag, nesten en herkenbare individuen kunnen hieruit territoria worden gedestilleerd. Van het paar dat op twee augustus meermalen het bos indook, miste geen der partners veren uit vleugels of staart. Dat maakt dit paar moeilijk te onderscheiden van het paar met het nest in het centrum van de boswachterij. Het vrouwtje van dat paar echter, had opvallend donkere armen, een lichte vlek op de stuit en miste rechter staartpen 2. Deze kenmerken ontbraken bij het andere vrouwtje. In de zuidoostelijke hoek van de boswachterij werden twee ruiende individuen gezien. Bij andere waarnemingen die in de richting van een derde paar in deze hoek wezen, konden door de afstand geen kleedkenmerken worden waargenomen. Een zevende individu wees de weg naar het nest ten zuiden van Boswachterij Dwingeloo.

Alle andere waarnemingen kunnen betrekking hebben op bovengenoemde individuen. Op de plaatsen waar de vogels het meest uit het bos opstegen of het bos indoken, waarbij niet het vermoeden bestond dat er op deze plaats werd gefoerageerd, werden de territoria ingetekend van de paren waarvan geen nest werd gevonden (fig. 2).

Figuur 2. Nesten en territoria van Wespindieven in Boswachterij Dwingeloo en omgeving in 1991.
Nests and territories of Honey Buzzards

Discussie

Inventarisatie

Zonder het boomtoppenwerk werden in Boswachterij Dwingeloo in 1990 in het kader van de broedvogelinventarisatie (circa 80 uren veldwerk in eind mei juni, juli en augustus) 5 waarnemingen van Wespindieven verricht. Door 24 uur en 20 minuten vanuit boomtoppen te kijken, werden 31 waarnemingen gedaan en vier territoria geregistreerd (overigens dezelfde conclusie als aan het eind van de eerste dag).

Herkenning van individuen aan de hand van het verenkleed bracht structuur in de bij van waarnemingen. Beschrijving van het gedrag verduidelijkte deze structuur. Zonder dat al lijkt het een onmogelijkheid om bij benadering het aantal territoria in een groter bos, waar meerdere paren huizen, vast te stellen.

Broedsucces

Uiteraard zijn gegevens waarbij sprake is van nestvondsten de beste basis voor het bepalen van het broedsucces. Een alternatief vormt het gedrag van de oudervogels. Bij Wespendieven zijn in augustus voedselvluchten een zeker teken voor een nest met jongen.

In de onderzoeksperiode werden vier zekere voedseltransporten waargenomen. Twee daarvan gingen over afstanden van respectievelijk 5300 en 5100 m naar het nest buiten de boswachterij. Twee andere gingen over een afstand van 1000 m en 1250 m naar het reeds bekende nest in de boswachterij. Daarnaast werden nog eens vier vluchten naar dit nest gezien die alle kenmerken hadden van een voedselvlucht maar waarbij de prooi niet zichtbaar was. Bij twee vluchten werd de plaats van opstijgen gesignaleerd. De lengte van deze vluchten bedroeg 2300 en 1250 m.

Hoe langer een voedselvlucht duurt, hoe groter de kans dat hij wordt opgemerkt. Daar komt bij dat vluchten over korte afstand vermoedelijk minder hoog boven het bos gaan. De twee vluchten van 1250 m voerden vrijwel uitsluitend tussen de boomtoppen door.

Toch lijkt de kans redelijk groot dat wanneer in een boswachterij als Dwingeloo een nest met jongen zit, er een voedselvlucht wordt waargenomen. Omdat het nest in het centrum van de boswachterij al gevonden was, werd er bij het selecteren van de uitkijkbomen geen rekening mee gehouden of activiteiten van Wespendieven bij dit nest in de gaten zouden lopen. Ten opzichte van dit nest waren de gekozen uitkijkpunten uitgekend verdeeld over de boswachterij (1200, 1250, 1500, 1600, 1750 en 2750 m verwijderd van het nest). Desondanks werden op vier van de zes dagen in totaal zes voedselvluchten naar dit nest geregistreerd. Dat dit allemaal geen toeval is, onderstrepen de voedselvluchten naar het nest ten zuiden van de boswachterij. Op het moment dat deze werden onderschept, zat de waarnemer respectievelijk 5100 en 5200 m van dat nest verwijderd.

Wanneer van een paar niet wordt gezien dat het voedselvluchten onderneemt, kunnen er twee dingen aan de hand zijn: of het paar foerageert zó dicht bij het nest dat voedselvluchten alle onder boomtopniveau plaatsvinden, of het paar heeft geen jongen. De eerste mogelijkheid was in Dwingeloo niet waarschijnlijk. Een vogel van het meest zuidoostelijke paar werd op minimaal 3 km van het centrum van het territorium gesignaleerd terwijl zij het bos indook (waarschijnlijk om te foerageren). Toch werden bij dit paar geen voedselvluchten waargenomen. Ook waarnemingen uit andere boswachterijen wijzen niet in deze richting. Dat deze paren geen jongen hebben, is waarschijnlijker.

Wanneer een territorium eenmaal is vastgesteld, moet het mogelijk zijn om er in een dag achter te komen of er sprake is van een nest met jongen. Wanneer het territorium op minder dan een kilometer afstand wordt gadegeslagen, moet er onder goede weersomstandigheden binnen enkele uren een voedselvlucht worden waargenomen. Het vinden van een nest is in het laatste geval niet altijd even makkelijk, maar het is te doen. Door op te letten waar de voedseldragende vogel het bos induikt en waar de vogel even later weer omhoogkomt, kan de plaats van het nest worden gelokaliseerd. Door nog een voedselvlucht af te wachten, kan een kruispeiling worden gemaakt om zoekwerk te besparen. Dan nog kan het vinden van het nest heel wat voeten in de aarde hebben.

Waarschijnlijk hebben de meeste paren zonder jongen wel een nest. In een aantal gevallen heb ik deze nesten gevonden. Het zoeken van dit soort nesten neemt echter

bergen tijd in beslag. De aanwijzingen voor de locatie ervan zijn vaak vaag en de nesten zijn in de regel klein en dun, dus moeilijk zichtbaar.

Vlinderen

De betekenis van het vlinderen is niet geheel duidelijk. Wellicht wordt dit van ver zichtbare signaal voor meerdere doeleinden aangewend.

Irons (1980) vermoedt een tweetal functies: het verdedigen van een territorium en het aantrekken van een partner door ongepaarde mannetjes. Hij stelde in juni, ten tijde van de eileg de hoogste vlinderactiviteit vast, geleidelijk afnemend in de loop van de broedperiode.

Göttgens (1984) nam het vlinderen waar van eind mei tot begin juni en in een tweede, belangrijker, periode in juli en augustus. Hij stelde vast dat de plaats waar wordt gevlerd niets van doen heeft met de nestplaats en dat het vlinderen naast baltsgedrag wellicht een tweede functie vervult. Dat laatste vanwege vlinderwaarnemingen van Wespddieven met grote jongen in het nest.

Bijlsma (1991) (en mond.med.) noemt eveneens het tweepiekig verloop van de vlinderactiviteit waarbij de juli/augustuspiek verreweg de meest uitgesproken is. Hij noemt als functie van het vlinderen in de nazomer het afbakenen van voedselterritoria.

Mijn eigen ervaring is dat de voorjaarsbalts verwaarloosbaar is. In de nazomer echter, wordt door alle paren die territoria bezetten, grenzend aan of omringd door andere territoria, frequent gevlerd. Het vlinderen lijkt geen verband te houden met de nestplaats. Alleen bij laag boven het bos vlinderende Wespddieven bleek in enkele gevallen dat op die plaats het nest zat.

Het idee van de afbakening van voedselterritoria is plausibel. De waarnemingen in Boswachterij Dwingeloo bevestigen dit idee. Het mannetje van het paar 5 km ten zuiden van de boswachterij werd twee keer foeragerend in de boswachterij waargenomen. De foerageerplekken lagen ongeveer 500 m van elkaar verwijderd. Boven dit kleine foerageergebied werd de vogel vlinderend waargenomen. In dit deel van de boswachterij werden geen andere Wespddieven foeragerend waargenomen. Het is niet ondenkbaar dat dit mannetje een klein stukje van Boswachterij Dwingeloo als voedselterritorium had. Merkwaardig is dat door andere paren straffeloos over nesten en eventuele voedselterritoria kan worden gezeild.

Summary: Collecting and interpreting of observations of Honey Buzzards *Pernis apivorus*

Honey Buzzard movements were mapped in July and August by observing birds from high vantage points (treetops, especially Dougals Fir and Common Silver Fir, cf. fig.1). Individual recognition (by plumage variation, sex differences and moult) is the magic word in this method. Food transportation was instrumental in finding nests, individual recognition in identifying territories. In the forestry of Dwingeloo (c. 1400 ha) 80 field-hours in May-August 1991 resulted in only five observations of Honey Buzzards, whereas 24 hours and 20 minutes of "tree topping" in August resulted in 31 observations, indicating four territories and two nests (fig. 3). The function of wing-clapping is still unclear.

Rob Bijlsma, Arend van Dijk, Bert Dijkstra, Albert Henckel, Joop Kleine, Hans Pietersma, Maria Quist en Matthijs Smaal waren behulpzaam bij het veldwerk, Rob Bijlsma becommentarieerde het manuscript.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1991. Terreingebruik door Wespddieven *Pernis apivorus*. Drentse Vogels 4: 27-31.
- Göttgens H. 1984. Der Wespenbussard *Pernis apivorus* im südniedersächsischen Bergland. Beiträge zur Naturkunde Niedersachsens 37: 205-220.
- Irons A. 1980. Breeding of the Honey Buzzard *Pernis apivorus* in Nottinghamshire. Trent Valley Bird Watchers, Nottinghamshire's Ornithological Society (1980): 1-15
- van Manen W. & H. Nijmeijer 1989. De Wespddief in Drenthe. Drentse Vogels 2/3: 105-115.

Adres: Muddegoorn 80
9403 NL Assen